

Zauzeto i inovativno istraživanje kao podloga za učinkovit i djelotvoran stambeni program

Društvene znanosti u Hrvatskoj, s iskustvom ideologizacije i izoliranosti od razvijenog svijeta u doba socijalizma, još uvijek teško stječu svoju relevantnost i legitimnost kao dionici koji imaju neupitan predmet istraživanja, koji tom predmetu pristupaju korištenjem odgovarajućeg teorijskog i metodološkog okvira, prikupljajući, analizirajući i interpretirajući relevantne društvene činjenice, proizvode nova znanja te zauzetim istraživačkim pristupom nude provediva rješenja socijalnih problema i time jačaju socijalnu koheziju i konkurentnosti gospodarstva.

Ova knjiga bavi se, naoko u našem društvu, sporednim problemom beskućništva koji je različito rasprostranjen i kasnije nego u drugim europskim zemljama prepoznat kao socijalni problem pa je time i interes istraživača za ovo područje manji. Međutim, stanovanje, u najširem smislu, opak (*wicked*) je problem, otporan na rješenja, tiče se gotovo svih naših društvenih slojeva, a istraživanja u tom kompleksnom području su rijetka.

Provedenom istraživanju glavni cilj bio je razumjeti emsku perspektivu beskućništva s nakanom uključivanja, podržavanja i pomoći ljudima s iskustvom beskućništva. U ostvarivanju ovog ambicioznog cilja autori analiziraju odnose među strukturama koje sačinjavaju društveni, politički i kulturni okvir beskućništva s djelovanjem te istražuju mogućnosti intervencija unutar sustava koji su proizvele dane strukture.

Primjereno rasprostranjenosti problema beskućništva i njegovoj kompleksnoj prirodi autori provode kvalitativno istraživanje njegujući etnografski pristup kao pogodan za rad s ranjivim populacijama. Etnografski pristup uključuje vrijeme za razvoj odnosa povjerenja i time olakšava pristup teško dostupnim, isključenim društvenim skupinama. Terenski rad, uz izvjesnu dinamiku, te aktivna uključenost relevantnih dionika pomažu u razumijevanju rizika, nastanka, dubine problema beskućnika kao i mogućih rješenja.

Problemom beskućništva država se već duže vrijeme »bavi« proizvođači nesvrhovito i neodgovorno zakonodavstvo, a pribjegavanje kriminalizaciji i penalizaciji beskućnika, bez preventivnih i socijalnih mjera, ocrtava bešćut-

nost državnog aparata. Nesvrhovita sustavna regulacija beskućništva javlja se kao ključno ograničene mogućnosti djelovanja (*agency*).

Centralizirani i uvelike deprofesionalizirani sustav socijalne skrbi, kao temeljni sustav socijalne države, još uvijek je rezidualnog karaktera, na njega se gleda kao na puki trošak i ne vide se razlozi potrebnih socijalnih ulaganja kako bi se dio korisnika usluga i naknada u tom sustavu mogao ponovo integrirati u društvo. Stručnim zaposlenicima u sustavu oduzima se pravo da javno govore o problemima s kojim su suočeni korisnici njihovih usluga! Sustav kasno prepoznaje beskućništvo i kompleksne rizike koji vode u beskućništvo. Nebriga države za mlade koji izlaze iz alternativnog sustava skrbi i rizici da postanu beskućnici dio su grijeha struktura. Različite organizacije civilnog društva javnosti otkrivaju probleme beskućništva i kroz, uglavnom, kratkotrajno financirane projekte ustrajno rade na socijalnoj integraciji tih skupina. Dio poduzetnijih organizacija civilnog društva prionuo je učenju, prilagodio je globalnu inovaciju *stanovanje prvo* našim socio-kulturnim i *policy* okolnostima te pokazao kako se predanim, aktivnim i stručnim pristupom korisnicima, osiguravajući im na početku intervencije pristojno stanovanje, beskućnici mogu uključiti u društvo. Ova intervencija podrazumijeva osnaživanje, osposobljavanje, obrazovanje i zapošljavanje beskućnika te time njihovo uključivanje u društvo. Time su na dobitku pojedinci, obitelji, zajednice i društvo u cjelini. Fragmentirani sustav socijalne skrbi, podijeljen između središnjih i gradskih vlasti, uglavnom ne prepoznaje ove primjere dobre prakse, ne izlazi im u susret i rijetko im nudi partnerstvo. Hrvatskim organizacijama civilnog društva onemogućeno je sudjelovanje u programiranju fondova EU-a pa tako ni ovi inovativni primjeri dobre prakse nemaju održivo financiranje. Razvoj prakse dobre lokalne socijalne vladavine (*governance*), kroz mrežu, suradnju i dijalog zauzetih lokalnih dionika, kao protuteža centraliziranom, nemarnom i fragmentiranom sustavu, izazov je kognitivne europeizacije naše socijalne politike.

Važno je istaknuti da je na kognitivnoj razini europski socijalni model utemeljen na priznavanju da socijalna pravednost može doprinijeti gospodarskoj učinkovitosti i napretku. U tom smislu, europske se elite slažu da je socijalna politika bitan čimbenik u promicanju gospodarskog prilagođavanja i nema suprotnosti između ekonomske kompetitivnosti i socijalne kohezije.

Istraživanje, uz bogatu kvalitativnu i inovativno prikupljenu evidenciju, ukazuje na važnost zdravstva i potrebnu suradnju sa zdravstvenim ustanovama, koja se teško ostvaruje. Više socijalnih problema, gdje je podijeljena odgovornost socijalnog i zdravstvenog sustava, pati od razvoja učinkovitih i djelotvornih intervencija zbog dominacije i nevoljkosti suradnje zdravstvenog sustava koji na ostale redovito gleda »svisoka«.

Vrijedan dio ovog istraživanja preporuke su različitim institucijama kako bi se bolje nosile s problemom beskućništva, od prevencije do mjera učinkovite socijalne integracije kroz razvoj socijalnog poduzetništva. Autori zagovaraju individualiziran i stručno kvalitetan pristup stručnjaka u socijalnim i zdravstvenim ustanovama te organizacijama civilnog društva. Predlažu se i mjere kojima bi se modernizirala stambena politika te pomoglo podstanarima, kao prototipu socijalno isključenih kućanstava, subvencijama najamnina i troškova stanovanja. Sve veći dio mladih i mladih obitelji s manjim приходima, koji ne mogu računati na obiteljsku pomoć, izložen je riziku dugotrajnog ili cjeloživotnog podstanarstva. Pogubni su učinci ovog, od politike neosvijestjenog i ignoriranog, rizika za društvo!

Hrvatska pripada krugu posttranzicijskih zemalja s najnižim ulaganjima države u stanovanje i stambene programe. Država je podupirala stjecanje stanova u vlasništvo putem POS programa te subvencioniranjem stambenih kredita. U ovim programima stanovi su kupovani i kako bi se uložio višak štednje, a ne primarno radi podmirivanja stambenih potreba. Time je stambeno tržište dodatno financijalizirano, a ovi programi, koji nikada nisu evaluirani, pridonijeli su rastu cijena stanova.

Zaduživanje stambenim kreditima postalo je novi socijalni rizik relativno nepoznat u iskustvima naših ranijih generacija. Zaduživanje kreditima u švicarskim francima, uz nezakonitu valutnu klauzulu i netransparentnu promjenu kamatnih stopa, proizvelo je jednu od najdramatičnijih socijalnih i gospodarskih kriza u Hrvatskoj u kojoj su stradali pripadnici mlađih srednjih slojeva. Time je narušen javni poredak Republike Hrvatske kao temeljna vrijednost suvremenih demokratskih sustava.¹ Mnoge su obitelji zbog nemogućnosti otplate stambenih kredita deložirane, postale su novi tip beskućnika, a potražnju prema njima banke u stranom vlasništvu prodale su agencijama za utjerivanje dugova. Sebična i neprosvijećena vlast – država nije, kao u drugim zemljama, kupila od kolonijalnih banaka potraživanja i stanove kućanstava koja nisu mogla otplaćivati stambene kredite i pretvorila ih u javno najamne stanove.

U Hrvatskoj su zanemariva ulaganja u socijalne i javno najamne stanove, a primjeri dobre prakse koji su došli i od filantropskih organizacija ne zaokupljaju pozornost medija pa tako nisu poznati u javnosti.

¹ Sudac Radovan Dobronić, koji je još 2013. donio presudu protiv osam hrvatskih banaka, zaključuje da su banke, vezano uz švicarske kredite, narušile javni poredak Republike Hrvatske, temeljnu vrijednost suvremenih demokratskih sustava. Usp. Dragan Đurić, *RADOVAN DOBRONIĆ: Presuda Ustavnog suda u korist hrvatskih građana zbog „švicarca“, vraća nadu u hrvatsko pravosuđe* (12. 2. 2021.), na: <https://www.nacional.hr/radovan-dobronic-presuda-ustavnog-suda-u-korist-hrvatskih-gradana-zbog-svicarca-vraca-nadu-u-hrvatsko-pravosuđe/> (22. 8. 2025.)

Kao partneri vladi koja stambenu politiku izrađuje »po skrivečki« javljaju se Svjetska banka i brojni inozemni konzulati koji nam prodaju uličnu razinu ekspertize (*street level*). Oni nam »istražuju« probleme stanovanja studenata, socijalno stanovanje, stambenu krizu u velikim gradovima i modele obrtnog stambenog fonda i prodaju nam neprovedive preporuke. Trebamo se pridružiti međunarodnim raspravama i glasno se zalagati za dekolonizaciju stambenih i urbanih istraživanja², kao i »ekspertiza« u drugim područjima razvoja. Vlada se boji eksperata narodne krvi i njihove promocije u javnosti kao protuteže nesposobnoj i nepoduzetnoj državnoj birokraciji.

Pod pritiskom javnosti i sve većih problema nepriustivosti stanovanja vlada se latila izrade i donijela Nacionalni plan stambene politike Republike Hrvatske do 2030. i Akcijski plan za njegovu provedbu za razdoblje 2025–2027. godine. Izrada je došla odozgo, bez stručnih i znanstvenih rasprava, i nije utemeljena na pokazateljima stambene krize. Zbrinjavanje ranjivih skupina ističe se kao jedan od prioriteta, a tek usput spominju se beskućnici. Akcijski plan ne spominje ove pojmove. U Nacionalnom planu vlada se neprofesionalno poziva na dokumente koje je financirala javnim novcem, koji nisu javno dostupni, a podloga su za reformu. O negativnim učincima stambene krize i mogućim rješenjima ne raspravljaju predstavnička tijela u gradovima, kao ni Sabor. Ne vide se ni civilne inicijative koje ovu temu stavljaju na dnevni red javnih rasprava. Nitko ne pita niti sluša one kojima su stanovi potrebni!

Ovakva knjiga može poslužiti kao udžbenik za izradu politike temeljene na dokazima (*evidence based policy*) koja ima nacionalnu i lokalnu dimenziju, a osim ciljane skupine beskućnika relevantna je za izradu i provedbu politika stambenog zbrinjavanja ostalih ranjivih skupina. Ovim je, kroz oblikovanje i preoblikovanje percepcija i stavova prema socijalnim problemima te načina kako se s njima uhvatiti u koštac, dan opipljiv doprinos kognitivnoj europeizaciji stambene i socijalne politike u Hrvatskoj.

Za našu akademsku zajednicu ovo je jako vrijedan primjer korištenja kvalitativne metodologije u istraživanju relevantnog socijalnog problema koji ima obilježja akcijskog istraživanja. Zasiurno će ovo biti važna literatura studentima u društvenim znanostima.

Knjiga je nastala kao rezultat međunarodnog znanstvenoistraživačkog projekta i nudi novu dimenziju poslanja javnim istraživačkim institutima u Hrvatskoj. Europska komisija drži da imamo prevelik broj javnih istraživačkih instituta, da bi ih trebalo objediniti te tako imati veći istraživački poten-

² TU Delft, International research seminar “Decolonizing Housing and Urban Research: Exploring North and Southern Perspectives”, 22. svibnja 2025.
<https://www.tudelft.nl/en/events/2025/bk/seminar-decolonizing-housing-and-urban-research-exploring-northern-and-southern-perspectives>. (13. 10. 2025.)

cija³. U vremenu sklapanja programskih ugovora s resornim ministarstvom pitanje je zašto našim institutima u sklopu tih ugovora ne bi bila definirana područja istraživanja s mjerljivim ishodima. Integracijom nekoliko javnih instituta imali bismo interdisciplinarne istraživačke skupine, primjerice za urbani razvoj i stanovanje, ruralni razvoj i poljoprivrednu politiku, mirovine i mirovinski sustav, konkurentno gospodarstvo, održivi razvoj, zdravstvo i zdravstvenu politiku itd. Ovakvim pristupom mogli bismo svrgnuti kolonijalni sustav istraživanja i »ekspertiza« koji su nam nametnuli vlada, Svjetska banka i drugi inozemni dionici.

Ovo je svjedočanstvo kako deideologizirane i u svijet uključene društvene znanosti, kao legitimni dionici, jačaju naše civilizacijske kompetencije da se uhvatimo u koštac s razvojnim izazovima.

Prof. dr. sc. Gojko Bežovan

³ https://commission.europa.eu/publications/2025-european-semester-country-specific-recommendations-commission-recommendations_en (11. 10. 2025.)